

DATE PRIVIND POMICULTURA PE TERITORIUL ROMÂNIEI ÎN MILENIUL I AL E.N.

MARIA COMȘA

Fructele constituie și au constituit și în trecut unul din alimentele de bază în hrana poporului român¹.

După cum se știe fructele sînt și desigur erau consumate fie după ce se coceau vara, fie uscate iarna. Unele fructe, mai ales zarzărele și prunele², erau fierte și necoapte și folosite ca acreală pentru prepararea diferitelor feluri de mîncare.

Din fructele uscate și fierte, mai ales din prune și mere, se prepara chisălița un fel de compot și magiun.

Ca derivate din fructe se preparau diferite băuturi alcoolice, țuica sau rachiul de prune, sau de zarzăre), și oțetul de prune sau mere.

Livezile cu pomi fructiferi ocupă și ocupau fără îndoială și în trecut zona subcarpatică a Munteniei și a Moldovei, podișul Central Moldovenesc, zona colinară din împrejurimile Iașilor, podișul Transilvaniei, zona colinară din estul Banatului, estul Crișanei și din Maramureș ca și din vestul Munților Apuseni, vestul și sud-vestul Transilvaniei, zona colinară a Olteniei etc.

În zona de dealuri există regiuni întinse cu livezi de pomi fructiferi pentru prune, mere, pere, cireșe, vișine, mai rar piersici etc. Adeseori însă se plantează pomi fructiferi și în zonele în care se cultivă pe scară largă vița de vie.

La munte și în zonele piemontane pomii fructiferi erau cultivați în special în grădinile din preajma casei, în grădinile de legume și în finețe. În aceste zone spre deosebire de

regiunile de deal însă, necesitatea de fructe era completată și de diferitele fructe de pădure necultivate special ca : merele și perele pădurețe, cireșele negre și amare, vișinele sălbatice (fructele vișinelului), smeura, fragile și coarneau de pădure, afinule, coacăzele (negre sau roșii), scorușele, moșmoanele, călinele, cătinele, gherghinele³ și altele. În unele zone propice se mai adaugă și vița de vie sălbatică numită și lăuruscă sau vița albă.

Nucul în zonele montane și piemontane e înlocuit adesea de alun și jir (fructul fagului).

La cîmpie pomii fructiferi erau sădiți mai ales în preajma casei sau uneori pe cîmpul cultivat cu cereale (mai ales nuci). Dudul (frăguțul) era sădit pe lângă casă, dar și de-a lungul drumurilor, fără o îngrijire specială. Murele și alte fructe de cîmp vin să completeze necesitatea de fructe ca hrană.

În regiunile de cîmpie pomicultura era limitată, cedînd în general locul agriculturii și creșterii animalelor.

Documentele noastre medievale pomenesc adeseori de livezi cu pomi fructiferi abundența de fructe într-o zonă sau alta a țării. Asemenea mențiuni se găsesc și în relatările călătorilor străini.

Dintre aceste izvoare scrise menționăm un document de la 1597 în care Mihai Viteazul întărește negustorului Nicula între alte bunuri nu mai puțin de 21 de livezi de pomi fructiferi în Argeș⁴. De asemenea Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei” amintește că în Moldova” nu se găsesc grădini cu pomi roditori ci păduri întregi de pomi”⁵.

Livezi cu pomi fructiferi sînt menționate în documente și în zona colinară a Olteniei, în Transilvania, Crișana și Banat.

Aceste livezi de pomi fructiferi au luat naștere abia în secolul al XIV-lea. După întemeierea statelor feudale românești ele au putut dobîndi o întindere mai mare, dar pomicultura are o vechime mult mai mare pe teritoriul țării noastre.

Primii pomi fructiferi au fost sădiți în preajma locuințelor omenești, foarte probabil încă în epoca neolitică.

Datorită unei selecții empirice practicate secole de-a rândul s-a ajuns la numeroase soiuri autohtone în special de mere, pere, cireșe și prune⁶.

Pentru a exemplifica această situație dăm rezultatul a două anchete făcute de noi în luna august 1979.

Prima anchetă am făcut-o în satul Slon, com. Cerașu, jud. Prahova, care se află într-o zonă piemontană⁷. Iată soiurile autohtone la principalele fructe :

— mere : crețești, domnești, albe, gurguiete, dulci, scorțoase, sălcii⁸.

— pere : dulci, chitate, zemoase, boierești ;

— prune : strîmbe, grase, ciorăști, gîrlănoase albșioare⁹;

— cireșe : amare, bășicate, pietroase, dulci ;

A doua anchetă am executat-o în satul Săcelu Ungureni, com. Săcelu, jud. Gorj, care se află într-o zonă colinară¹⁰ ;

— mere ; de iarnă, moi, dulci¹¹ ;

— pere ; dulci, în foi ;

— prune : roșii, vinete, ciorăști, albe ;

— cireșe : de mai, păsărești sau amare.

Este interesant de semnalat că în ambele zone vișinii prezintă o singură varietate.

Constatăm în general că în toate bazinele pomicole ale țării există numeroase soiuri autohtone de bună calitate cum sînt merele crețești, perele busuioace, tămioase, văratice sau cu miezul roșu, cireșele negre, pietroase negre, scorțoase, etc.¹².

Dintre centrele pomicole renumite ale țării face parte și zona Gorj cu centrele : Tismana, Cărbunești, Călugăreni-Padeș, Runcu și altele¹³.

Marea varietate pe care o prezintă fructele în diferitele zone pomicole ale țării dovedește totodată și marea vechime și continuitate a acestei ocupații în regiunile respective.

Vechimea pomiculturii în unele zone ale țării noastre e atestată și de diferitele obiceiuri legate de cultivarea pomilor fructiferi, de consumul de fructe etc.

Un astfel de obicei practicat pentru ca pomii să rodească, este cunoscut în Muscel sub denumirea de „focul lui Simedru”.

Aici în jurul unui foc făcut într-o groapă pe cîmp în care se ardea un brad mare, femeile împărțeau copiilor mele, nuci și covrigi, colăcei anume făcuți. O variantă a acestui obicei a existat și în Oltenia. Aici însă se făceau cîteva jocuri pe ulițele satului. Femeile ca și în Muscel împărțeau copiilor poame iar cînd se întorceau acasă aruncau în grădina cu pomi un tăciune pentru ca pomii să aducă roade bogate în vara viitoare¹⁴.

Diferite obiceiuri în legătură cu rodirea pomilor au fost surprinse și în celelalte zone ale țării (Moldova, M-ții Apuseni, în Țara Oltului din sudul Transilvaniei etc.).¹⁵

Toate aceste obiceiuri au la bază străvechi practici magico-religioase ale căror rădăcini coboară uneori pînă în neolitic (cultul copacului, puterea magică a tăciunelui aruncat în grădina cu pomi), dovedind indirect marea vechime a acestei preocupări în anumite zone ale țării noastre.

Dovezile de ordin biologic (marea varietate a soiurilor de fructe) și de ordin spiritual (obiceiuri care păstrează tradiții magico-religioase) atestă o foarte mare vechime a cultivării pomilor fructiferi pe teritoriul țării noastre.

În materialul arheologic pomicultura este mai slab și imprecis reprezentată în comparație cu alte ocupații (agricultura, meșteșugurile, creșterea vitelor etc.).

Analizînd diferitele descoperiri arheologice am găsit o serie întregă de unelte care ar putea fi puse în legătură cu practicarea pomiculturii.

Amintim în acest sens cuțitele cu lama scurtă avînd mînerul oblic față de tăiș descoperite în necropola tumulară de la Ferigile, datată în secolul al VI î.e.n.¹⁶ Cuțite de formă similară provin din complexe geto-dacice de la Popești — Novaci, jud. Ilfov, Vlădiceasca, jud. Ialomița, Răcătău — Vaslui, Conțești — Argeș, Cîmpuri Surduc, jud. Alba și

Tășad — Bihor (datate în secolele II î.e.n. — sec. I e.n.).¹⁷ Altul avînd o formă foarte apropiată de cele precedente provine din mormîntul nr. 36 (de înmormîntare) de la Letcani — Iași, fiind descoperit lângă oasele bazinului¹⁸ și datînd din secolul al IV-lea e.n.

În afara acestor cuțite de dimensiuni mai mici, la getodaci se întîlnesc și cuțite mai lungi avînd de asemenea mînerul oblic față de tăiș. Un astfel de exemplar, lung de 22,3 cm a fost descoperit la Popești-Novaci (jud. Ilfov), un alt exemplar apropiat ca formă (care are o lungime de circa 40 cm) provine de la Grădiștea Muncelului, iar la Costești avem un exemplar mai mic (lung de circa 20 cm) care însă are spinarea curbă.¹⁹

Un cuțit, datat din secolul al IV-lea, avînd mînerul dispus oblic față de tăiș, însă cu spinarea dreaptă a fost descoperit într-o **villa rustica** romană de la Horia, jud. Tulcea,²⁰ iar un exemplar provine de la necropola de la Brad, fiind datat în secolul al VII-lea²¹.

În sfîrșit, menționăm un cuțit cu lama dreaptă (ca o coasă în miniatură) avînd la un capăt spin pentru fixarea cozii (coada formînd cu tăișul unghi drept), care s-a găsit la Proștea Mică²². Un cuțit de acest tip a fost descoperit și în așezarea getică de la Poiana Tecuci.²³

Tot la Poiana Tecuci a mai fost descoperit un cuțitaș miniatural cu lama curbată, avînd tăișul pe partea convexă, capătul unde se prindea coada fiind lățit. Coada era plasată oblic față de tăiș. Un al doilea exemplar miniatural (lama sa are doar 4 cm), cu spin pentru fixarea cozii, provine din aceeași așezare²⁴.

Printre uneltele destinate îngrijirii pomilor credem că mai putem menționa și un fierăstrău descoperit la Grădiștea Muncelului, datat în sec. I e.n. avînd un mîner (nu două) format dintr-o bară dreptunghilară în secțiune, cu capătul terminat într-o verigă. Mînerul este ornamental pe fața mai lată cu motive geometrice. Faptul că acest tip de fierăstrău putea servi mai ales tăierilor verticale și oblice în unghi mic, confirmă după noi întrebuintarea lui în pomicultură eventual și la îngrijirea viței de vie și nu în simplărie,²⁵

Toate cuțitele enumerate mai sus precum și fierăstrăul, după noi, au fost folosite foarte probabil la tăierea (tunderea) crengilor pomilor fructiferi pentru a-i face mai roditori.

Spre deosebire de exemplarele de dimensiuni obișnuite sau chiar mici, cele două exemplare miniaturale nu puteau fi folosite ca unelte ci doar la practicarea unor ritualuri magico-religioase legate de rodirea pomilor.

Printre uneltele miniaturale, create de asemenea în scopul unor practici magico-religioase, trebuie să pomenim încă și de un pandantiv al colierului aparținând primului tezaur de la Șimleul Silvaniei²⁶. Este vorba de un fierăstrău cu lama curbă, avînd mîner. El reprezintă, în miniatură, un tip de fierăstrău folosit la tăierea crengilor pomilor fructiferi spre a-i face mai roditori.²⁷

Spre deosebire de celelalte unelte miniaturale însă colierul de la Șimleul Silvaniei nu este opera unui orfăurar din Dacia, ci, după noi, e produsul unui bijutier care foarte probabil se afla într-un oraș din partea de nord-est a Italiei.

Ca atare uneltele-pandantive atîrnate de acest colier reflectă realitățile regiunii în care se afla cel care l-a făcut și nu realități din Dacia.

Cu toate acestea nu ar fi exclus ca romanii să fi introdus unelte similare și în Dacia, dar pînă acum existența lor nu a fost atestată.

O altă categorie de unelte care putea fi folosite, după noi, pentru îmbunătățirea soiurilor de pomi fructiferi o reprezintă cuțitele mici a căror lamă măsoară în lungime doar 3—6 cm. Astfel de cuțitașe cu lama dreaptă sau ușor arcuită spre exterior sînt cunoscute începînd din secolul al VI-lea î.e.n. și au continuat cu mici modificări pînă în zilele noastre.

Pînă acum astfel de cuțitașe au apărut în mediu traco-iliric la Gogoșu²⁸ și Cîrna²⁹, în mediu geto-tracic la Ferigile,³⁰ Slobozia (or. Gh. Gheorghiu-Dej),³¹ Enisala și Telița.³²

În mediu carpatic un astfel de cuțit a ieșit la iveală la la Poiana-Tecuci,³³ Fedeleșeni,³⁴ Cucorăni,³⁵ Cățelu Nou³⁶, Vlădiceasca,³⁷ Conțești (jud. Argeș),³⁸ Cozia (jud. Hunedoara, Costești în Munții Orăștiei³⁹ și altele.

În mediul carpatic un astfel de cuțit a ieșit la iveală la Butnărești și la Cucorăni.⁴⁰

În mediu roman sau daco-roman cuțite de mici dimensiuni au fost descoperite la Morești (Mormîntul nr. 9, de incinerare),³⁹ castrul de la **Cumidava (Rișnov)**⁴⁰ și la **Sucidava (Celei)**.⁴¹

În secolul al IV-lea, cadrul Culturii Sintana de Mureș-Cerneahov, astfel de cuțite au fost descoperite în necropola de la Sintana de Mureș⁴² și la Sf. Gheorghe⁴³, iar în secolele IV—V în complexe în care se mai păstrează încă elemente ale culturii Sintana de Mureș două astfel de cuțite au ieșit la iveală la Bratei.⁴⁴

În secolele VI—VII un cuțitaș de mici dimensiuni a apărut în necropola de la Band (Mormîntul nr. 73)⁴⁵ un alt exemplar provine din așezarea de la Bacău — Curtea Domnească, și două la Lozna — Dorohoi.⁴⁶

În secolul al VIII-lea astfel de cuțitașe au apărut în necropola birituală de la Bratei,⁴⁷ în necropola de la Turdaș (Morm; 2, 15, și 16, toate de incinerare),⁴⁸ precum și în așezarea de la Izvoare—Bahna (jud. Bacău).⁴⁹

În sfârșit, astfel de cuțite se cunosc în secolul al X-lea la Bucov,⁵⁰ Fundul Hertii⁵¹ și Tg. Merești (jud. Galați)⁵² în secolele X—XI la Carvăn—Dinogetia,⁵³ în secolele XI—XII la Hlincea — Iași⁵⁴ și în secolul XIII-lea Cetățeni (jud. Argeș).⁵⁵

Aceste cuțite datorită dimensiunilor mici ale lamei nu puteau fi întrebuințate în scopuri menajere și nici pentru practicarea unor meșteșuguri. După noi, ele puteau servi cel mai probabil la altoit,⁵⁶ preocupare (practicată și în trecut adeseori cu pasiune) care a contribuit la diversificarea și îmbunătățirea scîurilor de pomi fructiferi.

O altă serie de unelte care însă puteau fi folosite deopotrivă atât la îngrijirea pomilor fructiferi, cît și a viței de vie sînt cuțitele curbe în formă de arc.

Astfel de cuțite se cunosc la Telița (secolul III i.e.n.),⁵⁷ la Vlădiceni (secolele IV—III i.e.n.),⁵⁸ în așezările dacice de la București Lacul Tei (secolele III—I i.e.n.) și București —

Dudești (secolele II—I î.e.n.),⁵⁹ la Vărășad (**Ziridava**, sec. II—I î.e.n.)⁶⁰ și Grădiștea Muncelului (sec. I e.n.).⁶¹

Aceste cuțite curbate se păstrează și în mediu carpatic un exemplar fiind descoperit la Poiana — Dudești (sec. II—III).⁶² Un alt exemplar a apărut la dacii din Muntenia în așezare de la Govora-Sat (sec. III).⁶³ Un asemenea cuțit curb apare și într-un depozit de unelte dacice din epoca romană descoperit pe teritoriul provinciei Dacia la Lechința de Mureș (sec. II—III).⁶⁴

Tipul de unelte continuă apoi în tot mileniul I e.n. Astfel în secolul al IV-lea el apare în așezarea de la Brătu-lești⁶⁵ aparținând complexului cultural Sintana de Mureș — Cerneahov, în necropola de la Sintana de Mureș (M. 43)⁶⁶ și în cea de la Erbiceni⁶⁷ în secolul al VI-lea la Morești,⁶⁸ în secolul al VII-lea la Izvoare — Bahna și Band⁶⁹, iar în secolele X—XI la Garvăn Dinogetia și Noviodunum — Isac-cel.⁷⁰

Alte unelte care au fost folosite pentru îngrijirea (tunderea) pomilor fructiferi, dar puteau fi folosite și la îngrijirea viței de vie, sînt cuțitele curbate care în ceea ce privește forma se apropie de cosoare. Forma tășului lor descrie fie un arc re cerc, fie un unghi drept cu colțul rotunjit. Vîrfurile lor nu este încovoiate în jos ca la cosoarele de vie propriu zise.

Astfel de unelte au apărut în așezările dacice de la Poiana Tecuci (sec. I î.e.n. — I e.n.),⁷¹ Grădiștea Muncelului (trei exemplare, sec. I e.n.) și Tilișca,⁷² în mediu Carpatic la Poiana — Dulcești (sec. II—III e.n.)⁷³ la Obrejița — Buzău (în secolul al X-lea)⁷⁴ și la Garvăn — Dinogetia (secolele X—XI)⁷⁵ (fig. 7).

Exemplare miniaturale, un cuțit curb cu lama în formă de arc, ca și un cuțit a cărui lamă are forma unui arc de cerc sînt reprezentate printre uneltele atîrnate de colierul de la Șimleul Silvaniei.⁷⁶

În afară de unelte pomicultură este dovedită și prin resturi de fructe. Astfel în unele morminte romane de la **Noviodunum** au fost depuse ca ofrandă nuci, iar în cursul cercetărilor de la Garvăn — Dinogetia au fost descoperiți sim-buri carbonizați de vișine, cireșe, prune și piersici (sec. X—

XI).⁷⁷ În săpăturile noastre de la Slon—Prahova au ieșit la iveală resturi dintr-o coajă de alună (sec. X).

Uscarea fructelor pentru iarnă se făcea fără îndoială și în trecut, ca și pînă nu demult, în gropi speciale deasupra cărora se așează o leasă de nuiele. Aceste gropi se aflau fie în aer liber fie sub un acoperămint (numite lojniță, lează, coșeriu, bujdei).⁷⁸ Deși aceste instalații sînt greu de identificat pe cale arheologică, existența lor trebuie presupusă mai ales în zonele pomicole de deal și piemontane.

În funcție de datele arheologice, etnografice, istorice și biologice, prezentate mai sus și ținînd seama de evoluția uneltelor putem presupune cu destulă certitudine că încă în secolul al VI-lea î.e.n., geto-tracii care locuiau atunci pe teritoriul țării noastre aveau preocupări de îngrijirea pomilor fructiferi și manifestau un oarecare interes sistematic pentru îmbunătățirea soiurilor de pomi prin altoire, ocupație care a continuat și mai tîrziu la geto-daci (secolele IV î.e.n. — sec. I e.n.).

Fără îndoială că asupra pomiculturii la geto-tracii și geto-dacii de pe teritoriul țării noastre s-a exercitat și influența Greciei antice care la rîndul ei prelua unele experiențe înaintate în acest domeniu din Orientul Mijlociu.⁷⁹

Romanii au avut o contribuție esențială în dezvoltarea pomiculturii în provincia Dacia, dar și în zonele învecinate. Ei au adus în Dacia soiuri noi de pomi fructiferi, au introdus metode mai perfecționate de îngrijire și înobilare a pomilor fructiferi.

Datorită aportului deosebit pe care l-au adus romanii în dezvoltarea pomiculturii din Dacia se explică păstrarea numirilor de origine latină a pomilor fructiferi celor mai intens cultivați pe teritoriul țării noastre ca : **prunul** (< **prunus**); **mărul** (< **melum**); **părul** (< **Pilus**); **cireșul** (< lat **cerasus**, gr. **Kerasos**).

Probabil tot de origine latină este și numirea de **corcoșuș**. **Piersicul**, mai puțin răspîdit în comparație cu merele și prunele, a fost introdus în Dacia de romani, care, la rîndul lor, le-au adus din Persia de unde și numirea de **persicus** (> rom **piersic**). Tot din Persia au adus romanii și **nucul** (< lat **nucus**). **Gutuul** (< lat **cotoneus**, a fost adus din

Spania, iar rodia și alți pomi fructiferi din Africa.⁸⁰

Credem că tot de romani a fost introdus în Dacia (mai ales în zona intercarpatică a provinciei și **castanul** dulce sau domestic care s-a păstrat pînă în zilele noastre în zonele cu o climă prielnică cum este la Tismana și Polovragi în Oltenia și în regiunea orașului Baia Mare din nord-vestul Transilvaniei.⁸¹

Numirea de origine latină nu s-a păstrat însă numai la fructele pomilor cultivați ci, și la fructele de pădure ca de exemplu merete și perele pădurețe **melum** (< **malum** > **măr** ; **pilus** > **păr**) ; alunele (**abellana** / **nux**) = * *abellona* > **alună** ; fragile (**fraga** > **fragă**) ; coarnele (**cornus** > **corn**) ; cătinele (**catena** > **cătină**) ; vița de vie sălbatică (**labrusca** > **lăuruscă**) ; murele (**murus** > **mur**, plante pe care cresc murele) .

Probabil origine latină are și numirea de **afină** și alte fructe de pădure. Doar **coacăzele** au păstrat vechea numire dacică.⁸²

Bogata experiență acumulată de geto-daci și apoi de populația romanizată din Dacia timp de mai multe secole a fost păstrată și perfecționată de populația autohtonă de pe teritoriul țării noastre în mileniul I.⁸³

Populațiile de călăreți (sarmații, hunii, avarii) ca și populațiile germanice nu au avut nici o influență asupra pomiculturii practică de populația autohtonă.

O oarecare influență asupra acestei ocupații au exercitat-o slavii. De la ei ne-a rămas numirea de **vișin** înlocuind probabil numirea mai veche de origine latină a acestui pom iar pentru dud ne-a rămas numirea slavă de **agut**. Dudul însă în părțile de vest ale țării a păstrat și numirea latinească de frag, frăgar, frăguț (lat **fragus**).

Unele numiri de pomi sau de fructe de pădure sînt comune cu numirile pentru aceeași plantă din unele limbi slave învecinate, cum sînt **zarzăre** (bg. zarzalja), **scorușă** (bg. skorușa), călin (bg. Kalina), **migdal** (sl. migdal, gr. migdalos) și altele.

Unele din acestea după părerea noastră au la bază vechi cuvinte tracice (ca de exemplu, zarzăre) sau grecești (ca de exemplu migdal), restul urmînd a fi analizate în viitor.

În vechime fructele erau folosite mai ales ca sursă de hrană atât vara cât și iarna. În acest din urmă caz erau folosite uscate sau fierte. Doar merele și perele erau folosite și în stare naturală în timpul iernii fiind păstrate în fîn.⁸⁴

Denumirea latină de **oțet (acetum)**, și de **vinars** regional jinars (= țuică slabă de prune de circa 20°) ca și **căldarea** de făcut țuică (< lat **caldaria**) dovedesc fabricarea acestor derivate în epoca romană. Oțetul se prepara mai ales din prune și din mere.⁸⁵

Chisălița de prune uscate și fierte (juducînd după numirea sa de origine slavă (**kiselo**, acritură, borș) pare a fi răspîdită de slavi, ca și **povirla** sau **povidla** (= magiunul) de prune.

Tot slavii au introdus în alimentație și unele băuturi alcoolice tari (de 50°—60°) ca țuica de prune numită **șlibovița** (sl. slivovița < sl. slivo = prună) pe care o preparau în **velnițe** sau **poverne** (sl. povaraja > povernă, care inițial însemna bucătărie).⁸⁶

Băuturile conținînd mult alcool se pare că nu erau cunoscute mai înainte de daci, iar romanii se știe că preferau vinul.

Dacii și daco-romanii preferau probabil **țuica** de prune slabă, și țuica de mere și pere. O băutură obișnuită la ei era fără îndoială **mustul** de mere și pere precum și **cidrul**,⁸⁷ o băutură alcoolică rezultată din fermentarea mustului de mere sau pere.

Numirea de origine slavă de **livadă** (< sl. livada) pentru locul cu pomi fructiferi a fost dată de români. Pentru vechii slavi **livada** nu însemna la început un teren cu pomi fructiferi ci un loc cu iarbă pentru cosit sau pășunat.⁸⁸ Schimbarea destinației acestui loc a fost făcută de populația autohtonă.

Păstrarea anumitor tipuri de unelte privind pomicultura începînd de la traco-daci și pînă în evul mediu inclusiv, unele chiar pînă în zilele noastre, ca și persistența numirilor de origine latină pentru aproape toți pomii fructiferi ca și pentru fructele comestibile de pădure și pentru anumite derivate preparate din fructe cum sînt oțetul, vinarsul, prepararea unor anumite mîncăruri acrite cu oțet după sis-

tem roman, folosirea fructelor la prepararea anumitor mîncăruri specific românești (mai ales pentru zonele de deal și piemontane), care au o origine străveche dacică și daco-romană, dovedesc continuitatea acestei operații pe teritoriul țării noastre, care reflectă în același timp și o continuitate etnică a populației autohtone pe teritoriul țării noastre, începînd cu epoca dacică și pînă în zilele noastre.

N O T E

- ¹ I. Claudian, **Alimentația poporului român**. București, 1939.
- ² La acestea în zonele de deal și cîmpie se mai adaugă și strugurii verzi (aguride), fierți și folosiți în același scop.
- ³ Nu este vorba de florile cu acest nume cunoscute în zona de cîmpie ci de un arbust care crește în zonele piemontane și produce fructe asemănătoare cu cele ale măcieșului.
- ⁴ **Documente privind Istoria României; B. Țara Românească veac XVI 1591—1600**, București, 1953, p. 261—262; Valeriu Butură, **Etnografia poporului român**, Cluj-Napoca, 1978, p. 171.
- ⁵ Dimitrie Cantemir, **Descriptio Moldaviae, Descrierea Moldovei**, București, 1973, p. 109 și p. 122, nota 6.
- ⁶ Valeriu Butură, **op. cit.**, p. 171—175.
- ⁷ Datele de la Slon le-am obținut de la Iosif Cursaru în vîrstă de 75 ani.
- ⁸ În prezent în zonă se cultivă și merele ionatane.
- ⁹ În prezent în zonă există și soiuri noi de prune altoite.
- ¹⁰ Pentru Săcel datele le-am obținut de la elevul Sorin Dumitrescu în vîrstă de 14 ani.
- ¹¹ În zonă se cultivă în prezent și merele ionatane.
- ¹² Valeriu Butură, **op. cit.**, p. 173—177. Cf. și **Pomologia R.P.R.**, vol. II-IV.
- ¹³ Valeriu Butură, **op. cit.** p. 173.
- ¹⁴ *Ibidem*, p. 183.
- ¹⁵ **Ibidem**.
- ¹⁶ Alexandru Vulpé, **Necropola hallstattiană de la Ferigile**, București 1967, pl. XVIII, 26 (din tumulul 10); 30 (din tumulul 106). Pentru poziția acestor cuțitașe în tumuli cf. p. 171.

- ¹⁷ George Trohani, **Săpăturile din aşezarea geto-dacă de la Vlădiceasca**, Cercetări arheologice, II, Bucureşti, 1976, p. 94, fig. 4/11 şi pp. 96 şi 129; Alexandru Vulpe, **La nécropole tumulaire gète de Popesti-Thhaco-Dacica**, Bucureşti, 1976, fig. 5/11 (Tumulul 2) p. 197; fig. 11/3 (Tumulul 4) p. 203; Alexandru Vulpe şi Eugenia Popescu, **Une contribution arheologique à l'étude de la religion des geto-daces**, *ibidem*, fig. 4/37 p. 220; Ion Glodariu şi Eugen Iaroslavski, **Civiltzația fierului la daci**, Cluj-Napoca, 1979, fig. 72/6 (fiind considerat pumnal (sica ?) p. 164) şi fig. 66/27, 38, 41).
- ¹⁸ Cătălina Blosu, **O inscripție runică descoperită în necropola din secolul al IV-lea de la Lețcani** — Iași, Memoria Antiquitatis, I, Piatra Neamț, 1969, fig. 3/4 p. 171 şi p. 172 (în mormintul unei femei în care printre alte obiecte de inventar s-a descoperit şi o fusaiolă cu inscripția runică). În cadrul acestei necropole coexistența dintre elementele locale şi cele alogene se reflectă şi în ceramici. *Ibidem*, p. 178—197.
- ¹⁹ Mioara Turcu, **Geto-dacii din Cimpia Munteniei**, Bucureşti, 1979, pl. IV. Cuțitul provine din cercetările făcute de D. V. Rosetti, C. Dăicoviciu şi colaboratorii, **Şantierul Grădiştea Muncelului Studiul traiului dacilor în Munții Orăştiei**, SCIV, III, 1952, fig. 19 p. 300; Ioan Glodariu şi Eugen Iaroslavski, *op. cit.*, fig. 33/20. Autorul îl consideră coasă, p. 74.
- ²⁰ Victor Heinrich Baumann, **Considerații istorice în lumina săpăturilor arheologice de la Horla (jud. Tulcea)**, 1971, Peuce, IV, Tulcea, 1973—1975, pl. 5/2.
- ²¹ Kovács István, **A mezobandiasatok**, Defgozatok-Cluj, 1913, fig. 21/13
- ²² Vasile Pârvan, **Getica, O protoistorie a Daciei**, Bucureşti, 1927, p. 493, fig. 337 rindul de sus, prima de la stînga la dreapta.
- ²³ Radu şi Ecaterina Vulpe, **Les fouilles de Poiana. Campagne de 1927**, p. 298. Dacia, III—IV, Bucureşti, 1933, fig. 115/1, p. 335 şi p. 334 şi fig. 115/6, p. 335.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 334 şi fig. 115/9, p. 335.
- ²⁵ Ioan Glodariu şi Eugen Iaroslavski, *op. cit.*, p. 86 şi fig. 46/4.
- ²⁶ Pentru semnificația magică a acestor pandantive-unelte cf. Arthur Huberlandt, **Ergologisches und Mythologisches zur Schatzette von Szilaágy-Schomlau, Jahresite des osterrei-cischen Instituts**, 41, 1954, p. 97—110; C.S. Nicolăescu — Ploşor, **L'enigme du collier de Şimleul Silvaniei**, Actes du Congrès International d'Anthropologie, Paris, 1960.
- ²⁷ J. Hampel, **A régibb középkor (IV—X század) emlékei a magyar honban**, Budapest, 1897, I, pl. XIV/b; Arthur Huberlandt, *op. cit.*, p. 102.
- ²⁸ D. Berciu şi Eug. Comşa, **Săpăturile arheologice de la Balta Verde şi Gogoşu (1949 şi 1950)**, Materiale, II, Bucureşti, 1956, fig. 137/7. p. 412.

- ²⁹ VI. Dumitrescu, **Cercetări arheologice pe grindurile din apropierea comunei Cirna**, Materiale, V, 1959, fig. 2/2 p. 276.
- ³⁰ Al. Vulpe, **op. cit.**, pl. XVIII/16 (Tumulul nr. 72); 27 (Tumulul nr. 107), 28 (Tumulul nr. 108).
- ³¹ Constantin Buzdugan, **Necropola getică de la Slobozia — orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej**, Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de Istorie, I, București, 1971, fig. 3/5 p. 242.
- ³² G. Simion, **Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei în lumina descoperirilor de la Enisala**, Peuce, II, 1971, p. 113 fig. 28/b 1 (Tumulul M 4 — B, mormântul nr. 3), Gh. Simeon, Gh. I. Cantacuzino, **Cercetările arheologice de la Telița**, Materiale, VIII/1962, fig. 5/14, p. 377.
- ³³ Radu și Ecaterina Vulpe, **op. cit.**, fig. 115/15.
- ³⁴ VI. Dumitrescu, **Hăbășești**, București, 1954, p. 571 și fig. 67/1, p. 575.
- ³⁵ Silvia Teodor, **Săpăturile de la Cocorăni (jud. Botoșani, AM, VIII, fig. 30/2, p. 169.**
- ³⁶ Mioara Turcu, **op. cit.**, pl. IV/10.
- ³⁷ George Trohani, **op. cit.**, p. 94, fig. 4/10.
- ³⁸ Alexandru Vulpe și Eugenia Popescu, **op. cit.**, p. 220 fig. 4/44.
- ³⁹ Ioan Glodariu și Eugen Iaroslavski, **op. cit.**, fig. 66/14, 17, 18.
- ⁴⁰ Gh. Bichir, **Cultura Carpică**, București, 1973, pl. CLXV, p. 381; Silvia Teodor, **op. cit.**, fig. 46/8 p. 185; fig. 48/9 p. 187.
- ⁴¹ Kurt Horedt, **Morești, Grabungen in einer Vor-und Frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenburgen**, București, 1979, în mormântul nr. 9 de incinerare (roman); Nicolae Gudea și Ioan Pop, **Castrul roman de la Rîșnov — Cumidava, Contribuții la cercetarea limesului de sud-est al Daciei romane**, Brașov, 1971, pl. LVI/17; D. Tudor, **Sucidava, III, Dacia, XI—XII, 1948, p. 181, fig. 30/1.**
- ⁴² Kovács István, **A marosszentannaí népvándorlâskori temeto**, Dolgozatok — Cluj, III, 1912, fig. 32/9 (M. 27) și fig. 107/4 (descoperit pe teritoriul necropolei).
- ⁴³ Székely Zoltán, **Materiale ale culturii Sintana de Mureș din sud-estul Transilvaniei**, Aluta, I, Sf. Gheorghe, 1969, p. 59 și pl. X/8.
- ⁴⁴ Ligia Birzu, **Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul nr. 1 de la Bratei)**, București, 1973, pl. XXII/13 p. 303 și pl. XXIV/14 p. 305.
- ⁴⁵ István Kovács, **A mezobándi asatások**, fig. 53/2, p. 334.
- ⁴⁶ Ioan Mitrea, **Contribuția cercetărilor arheologice din Bacău și de la Davideni — Neamț la cunoașterea secolelor VI—VII e.n. din Moldova**, Studii și cercetări științifice, Bacău, 1972, fig. 6/9, p. 14. Dan Gh. Teodor și Ioan Mitrea, **Cercetări arheologice în așezarea prefeudală de la Lozna — Dorohoi, AM, IV, fig. 8/1,2 p. 288.**

- ⁴⁷ Eugenia Zaharia, **Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII (Cimitirul nr. 2 de la Bratei)**, București, 1977, fig. 30/11, 12, 15 p. 82.
- ⁴⁸ Ioana Hica și Mihai Blajan, **Un cimitir de icinerație din sec. VIII la Turdaș (jud. Alba)**, AMN, X, 1973, fig. 10/2, 4; 6; p. 650.
- ⁴⁹ Ioan Mitrea, **Așezarea prefeudală de la Izvoare — Bahna**, Carpica, VI, Bacău, 1973—1974, fig. 12/1, p. 75.
- ⁵⁰ Maria Comșa, **Cultura materială veche românească. (Așezările de la Bucov—Ploiești)**, București, 1978, fig. 92/11, 19 p. 117.
- ⁵¹ M. Petrescu — Dimbovița, Dan Gh. Teodor și Victor Spinei, **Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice din Horodiștea de la Fundu Hertii (jud. Botoșani)**, Din trecutul județului Botoșani, Botoșani, 1974, fig. 10/4,5 p. 89.
- ⁵² M. Petrescu — Dimbovița, **Archaeologische Forschungen im Bezirk Covurlui (Untere Moldau)**, Dacia, VII—VIII, București, 1941, fig. 9/2, p. 443.
- ⁵³ I. Barnea în **Dinogetia**, I, București, 1967, fig. 38/5 p. 75; fig. 39/12, 13 p. 74.
- ⁵⁴ M. Petrescu — Dimbovița, **Șantierul Hlincea — Iași**, SCIV, IV, 1953 1—2, fig. 7/5 p. 337.
- ⁵⁵ Dinu V. Rosetti, **Șantierul arheologic Cetățeni**, Materiale, VIII, 1962, fig. 4/19 p. 77; Lucian Chițescu, **Cercetări arheologice la Cetățeni jud. Argeș**, Cercetări arheologice, II, Biblioteca Muzeologică, București, 1976, fig. 4/3 p. 177, considerat impropriu virf de săgeată p. 176.
- ⁵⁶ Aceste cuțite puteau fi folosite și la altoirea viței de vie dar probabil că pentru vita de vie se obțineau soiuri mai bune mai ales prin selecție empirică și foarte puțin prin altoire.
- ⁵⁷ G. Simion și Gh. I. Cantacuzino, **Cercetările arheologice de la Teliața**, Materiale, VIII, 1962, fig. 5/3, p. 377. Pentru redatarea complexului de la Teliața, cf. Gavrilă Simeon, **Les Gètes de la Dobroudja septentrionale du VI-eme au I ere siècle av. n.è.**, Thracodacia, București, 1976, p. 157, 159.
- ⁵⁸ N. Zaharia, M. Petrescu — Dimbovița și Em. Zaharia, **Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea**, București, 1970, pl. CXCVIII/20 și p. 226.
- ⁵⁹ D.V. Rosetti, **Bucureștii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice**, pl. XXIV/10 și p. 30. Este considerat impropriu armă, Mioara Turcu, **Cercetări arheologice la Dudești**, Carpica, 1976, fig. 4/1, p. 47. Considerat impropriu ca fiind seceră (*Ibidem*, p. 45); *Idem*, **op. cit.**, pl.
- ⁶⁰ Ion Horațiu Crișan, **Ziridava**, Arad, 1978, pl. 123/4. Pl. datare v, p. 167.

- ⁶¹ C. Daicoviciu și col. **Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului**, Materiale, V, 1959, fig. 2 (sus) p. 389.
- ⁶² Gh. Bichir, **op. cit.**, p. 45 și pl. XXVIII/6 p. 244. Considerat impropriu ca secere.
- ⁶³ Emil Moscalu, **O așezare dacică din secolul al III-lea e.n la Govora-Sat (com. Balea, jud. Vilcea)**, SCIV, 21, 1970, 4, fig. 7/1 p. 658.
- ⁶⁴ Ion Horațiu Crișan, **Un depozit de unelte la Lechința de Mureș (Plugul la geto-daci)**, SCIV, XI, 1960, 2, p. 287 și fig. 3/ p: 288. Considerat impropriu secere.
- ⁶⁵ Vl. Dumitrescu, **Hăbășești**, fig. 69/7 p. 583 și descrierea la p. 584.
- ⁶⁶ Kovacs Istvan, **A marosszentanni népvédorlaskori temeto**, fig. 56/5 p. 293.
- ⁶⁷ Anton Nițu, Emilia Zaharia și Dan. Gh. Teodor, **Sondajul din 1957 de**
- ⁶⁸ Ioan Mitrea, **Așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna (II). Contribuții la arheologia epocii de formare a poporului român**, Carpica, X, 1978, fig. 8/6 și 9/7 și p. 218; Kovacs Istvan, **A mezőbándi asztasok**, fig. 28/1 p. 306.
- la Spinoasa-Erbiceni**, Materiale, VI, 1959, p. 636 și fig. 6. p. 637.
- ⁷⁰ Gh. Ștefan și colab. **Șantierul I Garvăn (Dinogetia)**, SCIV, III, 1952, fig. 11/6 p. 359, considerat impropriu secera; I. Barnea în **Dinogetia**, I, fig. 38/14 p. 73; Idem, **Noi descoperiri la Noviodunum**, Peuce, VI, Tulcea, 1977, pl. XIII d.
- ⁷¹ Radu și Ecaterina Vulpe, **op. cit.**, fig. 115/13 p. 335.
- ⁷² C. Daicoviciu și col. **Șantierul Grădiștea Muncelului**, SCIV, III, 1952, fig. 21 p. 300; Ioan Giordariu și Eugen Iaroslavski, **op. cit.** fig. 66/1, 5, 22 și p. 162
- ⁷³ Gh. Bichir, **op. cit.**, pl. XXVIII/5 și p. 45. Considerat impropriu secere.
- ⁷⁴ Exemplarul de la Obrejița (jud. Buzău) a fost descoperit de prof. C. Buzoianu din Rîmnicu-Sărat și cedat nouă spre studiere împreună cu alte obiecte, fapt pentru care îi mulțumim și pe această cale.
- ⁷⁵ I. Barnea în **Dinogetia**, I, fig. 38/21, p. 73
- ⁷⁶ J. Hampel, **op. cit.**, pl. XIV/m și aq și p. 21; Arthur Haberlandt, (**op. cit.**, p. 102) consideră cuțitul curb împreună cu furculița cu două coarne, unelte de măcelar. Aceeași interpretare și la Radu Florescu și Ion Miclea, **op. cit.**, p. 50 și fig. 88; p. 51 și fig. 106. După noi, forma acestui cuțit e nepotrivită pentru tăierea cărnii. O asemenea unealtă nu figurează nici pe reprezentările cu măcelărie sau măcelari (cf. Nicolae Lascu, **Cum trăiau Romanii**, București, 1972, fig. dintre p. 64 și 65). De aceea, ținând cont de

asemănarea acestui cuțit cu cele pentru îngrijit via și pomi fructiferi tindem să considerăm că el reprezintă o asemenea unealtă în miniatură.

De altfel el își găsește o analogie apropiată într-un exemplar din fier, executat mai stingaci, descoperit în cetatea dacică de la Tilișca, cf. Ioan Glodariu și Eugen Iaroslavski, **op. cit.**, fig. 66/1.

⁷⁷ Gh. Simeon, **Descoperiri noi pe teritoriul Novio tunensis**, Peuce, VI, Tulcea, 1977, p. 132; Eugen Comșa în **Dinogetia**, I, p. 63

⁷³ Valeriu Butură, **op. cit.**, p. 177—180. Ținem să facem remarcă că vasele dacice cu picior numite „fructiere“ de fapt nu constituie o dovadă peremptorie a consumului de fructe. Numirea de „fructieră“ le-a fost atribuită datorită asemănării lor cu fructierele actuale, dar întrebuintarea lor a fost alta. De asemenea strecurătorile cunoscute începând cu epoca dacică (sec. I î.e.n. — sec. I e.n.) și până în secolul al VII-lea e.n. inclusiv, puteau fi folosite și la anumite preparate din fructe fierte, dar ca vase de bucătărie erau fără îndoială folosite și la pregătirea altor mâncăruri (din legume sau aluat) care nu au nici o legătură cu consumul de fructe.

⁷⁹ Valeriu Butură, **op. cit.**, p. 170 și bibliografia indicată acolo.

⁸⁰ În legătură cu locul de origine al acestor pomi fructiferi cf. Nicolae Lăscu, **op. cit.**, p. 284.

⁸¹ V.A. Ionescu, **Condițiunile de vegetație ale castanului bun la Tismana și împrejurimi, jud. Gorjlu**, AO, VIII, nr. 45—46, Craiova 1929, p. 480 și urm; **Județele Patriei, Gorj**, București, 1972, p. 284. Castanul, în ciuda numirii sale de origine turcească, este mult mai vechi pe teritoriul țării noastre. Este de menționat de asemenea faptul că pe lângă fructele de origine autohtonă dacice și cele acclimatizate în epoca romană au circulat în Dacia și zonele învecinate, pe cele comercială, și fructe mediteranene ca **lămil, portocale, smochine, măslina** și altele, precum și ulei de măslina. Spre deosebire de celelalte fructe de origine mediteraneană, smochinul se află pe teritoriul țării noastre și acclimatizat într-o zonă cu climă submediteraneană din vestul actualului județ Mehedinți, foarte probabil din perioada preromană.

⁸³ Cf. alb Kokee (**Dicționarul explicativ al l. române**, București, 1958, la cuvântul coacăză. Tot de aici am luat și originea numirilor de pomi fructiferi și a celorlalte fructe de pădure.

⁸¹ În evul mediu dezvoltat constatăm și o influență turcească și neogreacă care se exercită asupra pomiculturii românești. Turcii introduc **vișinul și prunul turcesc**, o aumită specie de **zarzăre** (cf. tc. zerdali) și de **mosmon** (tc. mosmula). În zonele de pădure din sudul țării se cunoaște **alunul turcesc**. Din neogreacă provin numirile **vlăstar** < neogr. vlastari, **migdalul**, care însă are numiri paralele atât în latină **amigdalus** cât și în slavă **migdalu** și gr. **migdalos**; **rodia** < neogr. rodii; **zmeura** < neogr. zmeuron, căisul < neogr. kaisi, aceste din urmă fiind adus de greci din Asia sau Armenia.

- ⁸⁴ Pentru culesul și păstrarea merelor în timpul iernii cf. Valeriu Butură, *op. cit.*, p. 175—176. Date referitoare la păstrarea merelor în podul cu fin am adunat și noi în anul 1958 de la I. Teodorescu, locuitor în satul Slon com. Cerașu, jud. Prahova, bătrîn care avea atunci peste 70 de ani.
- ⁸⁵ Prepararea otetului din prune sau mere e practică în zona sîbcarpatică și piemontană din Oltenia și Muntenia pînă azi.
- ⁸⁶ Turcii au introdus și ei în alimentație diferite feluri de **maglun** (< tc. mecun) și băuturi tari ca **rachiul** (< tc. raki).
- ⁸⁷ **Cidrul și mustul** (< mustum) sînt de asemenea numiri de origine latină. În legătură cu prepararea cidrului cf. la Valeriu Butură, *op. cit.*, p. 176 .
- ⁸⁸ Pentru semnificația cuvîntului **livadă** la slavi cf. DLRM, p. 462. Pe lângă numirea slavă de livadă cu pomi există însă și numirile românești de **meret, peret, vișinet, nucet, etc.**, precum și numirea generală de **pomet** (= loc cu pomi fructiferi) cf. DLRM la vocile respective. Aceste numiri s-au format cu sufixul **et** de origine latină (de exemplu **nuc+et = nucet** < lat. **nucetum** etc. (Cf. C.C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, ed. II-a, București, 1976, p. 27) s-au format într-o perioadă anterioară adoptării cuvîntului **livadă** de origine slavă, continuînd să persiste pînă în zilele noastre ca sinonim al acestuia, fenomen înfîlșit frecvent și cu alte cuvinte din l. română.